

PŘEDMLUVA

V roce 1928 měl George Gershwin, autor *Rhapsody in Blue*, turné po Evropě, během něhož se setkal s tehdejšími předními skladateli. Ve Vídni navštívil Albana Berga, jehož krvavá, disonantní, velkolepě ponurá opera *Wozzeck* měla premiéru před třemi lety v Berlíně. Na uvítání svého amerického hosta uspořádal Berg představení své *Lyrické suity pro smyčcový kvartet*, v níž vídeňský lyrismus vykryštalizoval v jakousi omamnou drogu.

Gershwin poté přistoupil ke klavíru, aby zahrál něco ze svých skladeb. Avšak váhal. Bergova hudba ho ohromila. Dokáže se jeho vlastní tvorba vyrovnat těmhle temným, opulentním tónům? Berg na něho přísně pohlédl a prohlásil: „Pane Gershwine, hudba je hudba.“

Kéž by to bylo takhle jednoduché. Veškerá hudba sice skutečně na posluchače působí prostřednictvím stejných fyzikálních zákonů akustiky, rozechvěním vzduchu vyvolává zvláštní vjemy. Během dvacátého století se ale hudební život rozdrobil v nekonečnou masu jednotlivých kultur a subkultur, z nichž každá má svůj vlastní kánon i žargon. Některé žánry se staly oblíbenějšími než jiné, ale žádné nedosáhly masové popularity. To, co jedněm přináší radost, způsobuje jiným bolesti hlavy. Hip hop rozdovádí teenagery, ale rodiče přivádí k zoufalství. Populární evergreeny, nad kterými se rozplývá starší generace, připadají jejich vnoučatům jako naprostý kýč. Bergův *Wozzeck* je pro některé jedna z vůbec nejpůsobivějších oper; určitě například pro Gershwina, který ji napodobil v *Porgy and Bess*, obzvláště v mlhavých akordech, na kterých se vznáší „Summertime“. Pro jiné je *Wozzeck* jen hromada nelibých tónů. Spory se pak snadno vyhroťí; vkus někoho jiného v nás dokáže vzbudit nesnášenlivou až agresivní reakci. Krása nás ale zároveň může zastihnout na nečekaných místech. „Ať jsme kdekoli,“ napsal John Cage ve své knize *Silence*, „slyšíme převážně hluky. Ruší nás, když se je snažíme nevnímat. Když se do nich zaposloucháme, začnou nás fascinovat.“

Vážná hudba dvacátého století, téma této knihy, připadá mnohým jako hluk. Jedná se z velké části o nezkracené umění, o neasimilovaný underground. Zatímco abstraktní stříkance Jacksona Pollocka se na trhu s uměním prodávají

za miliony dolarů, ne-li víc, a experimentální díla Matthewa Barneyho či Davida Lynche jsou předmětem nejrůznějších studentských debat, jejich obdoba v oblasti hudby stále budí v posluchačích rozpaky a její viditelný vliv na okolní svět je minimální. Vážná hudba je běžně chápána jako umění mrtvých autorů, je to repertoár začínající Bachem a končící Mahlerem a Puccinim. Lidi někdy překvapí, když se dozvědí, že dnes ještě vůbec někdo skládá.

Ty zvláštní zvuky přitom vůbec nejsou tak neobvyklé. Atonální akordy se vyskytují v jazzu; atonalita v hudebním doprovodu hollywoodských filmů; minimalismus se objevil v rocku, popu a taneční hudbě počínaje Velvet Underground. Někdy hudba připomíná hluk, protože skutečně hlukem je, nebo se mu alespoň dosti blíží, neboť je to záměr. Někdy se v ní mísí známé s neznámým, souhra a disonance jako v Bergově *Wozzeckovi*. Někdy se jedná o něco tak nesmírně krásného, že to posluchačům bere dech. Při každém provedení *Kvartetu na konec času* Oliviera Messiaena jeho velkolepá zpěvnost i jemné zvonivé akordy zastaví čas.

Protože skladatelé pronikli do všech aspektů moderního života, lze jejich tvorbu zachytit jedině na co největším možném plátně. Kniha *Zbývá jen hluk* pojednává nejen o samotných skladatelích, ale i o politicích, diktátorech, milionářských sponzorech a šéfech velkých firem, kteří se snažili zasahovat do toho, jaká hudba se bude skládat; o intelektuálech, kteří vynášejí soudy nad jednotlivými styly; o spisovatelích, malířích, tanečnicích a filmařích, kteří jim dělali společnost na osamělých objevitelských cestách; o publiku, které tvorbu skladatelů střídavě obdivovalo, opovrhovalo jí či ji ignorovalo; o technologiích měnících způsob hudební tvorby i poslechu; a o revolucích, ozbrojených konfliktech i studených válkách, vlnách emigrace, a o zásadních společenských změnách, které přetvářely prostředí, v němž skladatelé komponovali.

O tom, co má běh dějin skutečně společného se samotnou hudbou, se vedou vyhocené spory. V oblasti vážné hudby bylo dlouho zvykem hudbu od společnosti oddělovat a pohlížet na ni jako na samostatný, soběstačný jazyk. V přepolitizovaném dvacátém století tato bariéra znovu a znovu padá: Béla Bartók komponuje smyčcová kvarteta inspirovaná autentickými nahrávkami lidových písní z Transylvánie, Šostakovič začíná tvořit svoji *Leningradskou symfonii* v době, kdy na město pálí německá děla, John Adams napsal operu, ve které jsou hlavními protagonisty Richard Nixon a Mao Ce-tung. Postihnout spojení hudby s okolním světem nicméně pořád zůstává po čertech těžké. Smysl hudby je nejasný, proměnlivý a vždy hluboce osobní. I když nám ale historie nedokáže objasnit smysl hudby, hudba nám stále může říci něco o historii. Podtitul této knihy je míněn doslovně; jde o dvacáté století vnímané skrze jeho hudbu.

Dějiny hudby od roku 1900 jsou často pojímány jako teleologický příběh, vyprávění posedlé svým cílem, plné velkých kroků kupředu a hrdinských bitev se šosáckou buržoazií. Když se pokroku přikládá nepřiměřený význam, je řada děl z historie vyškrtána s tím, že nemají co nového říci. Jedná se často o skladby, které si našly širší publikum – Sibeliovy a Šostakovičovy symfonie, Coplandovo *Appalachian Spring* (Apalačské jaro), *Carmina burana* Carla Orffa. Vznikly dva rozdílné repertoáry, jeden intelektuálský a druhý populární. V této knize se ale prolínají: žádný jazyk sám o sobě není považován za více či méně moderní než jiný.

Toto vyprávění též překračuje onu často nepřesně definovanou či imaginární hranici mezi vážnou hudbou a ostatními žánry. Důležitou roli zde sehrají Duke Ellington, Miles Davis, Beatles a Velvet Underground; rozhovor mezi Gershwinem a Bergem se totiž vede po generace. Berg měl pravdu: hudební historii tvoří jedno nepřetržité kontinuum, jakkoli se vnějškově jednotlivé směry liší. Hudba se stále pohybuje z místa svého vzniku ke svému osudovému cíli v posluchačově prchavém zážitku – ať už na koncertě či při osamělém běhání v parku.

Kniha *Zbývá jen hluk* byla napsána nejen pro znalce vážné hudby, ale také – a to zvláště – pro ty, kteří se chtějí něco dozvědět o tomto záhadném rámusení z periferie kultury. Při zpracování tématu jsem používal různé prostředky: životopis, charakteristiku hudby, kulturní a společenskou historii, popisy míst či politické situace, přímé výpovědi samotných aktérů. Každá kapitola v širokém záběru pojímá dané období či situaci, rozhodně jsem se ale nesnažil podat vyčerpávající výklad: někteří hudebníci zastupují celý směr, některá zásadní díla zastupují celoživotní tvorbu, a spousta úžasně hudby se sem vůbec nevešla.

Na konci knihy najdete seznam doporučené literatury zároveň s poděkováním řadě vynikajících akademiků za jejich pomoc a citace ze stovek použitých knih, článků a archiválií. Další informace najdete na www.therestisnoise.com. Bohatě i temné dvacáté století se nám teprve pomalu začíná vyjevovat v celé své šíři.